

Uppföljning av projektet Brandsäkerhet hos äldre i Stockholms stad

Jenny Österman
Lisbeth Hagman

Rapporter/Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum 2014:5 ISSN 1401-5129

FÖRORD

Stockholms stads satsning på brandprevention är en viktig och angelägen åtgärd för att förhindra risk för brand hos framförallt äldre med begränsad rörlighet. Oavsett orsaken kan mycket göras för att förhindra att bränder uppstår.

Äldreförvaltningen har samverkat med Storstockholms brandförsvaret i syfte att minska antalet bostads- och dödsbränder inom gruppen äldre personer som är en särskilt utsatt grupp när det gäller bostadsbränder. Genom att sprida information och kunskap om hur bostadsbränder kan förebyggas i ordinärt boende och genom en ”verktygslåda” bestående av en handbok och en checklista till personal inom äldreomsorgen kan antalet bostadsbränder minskas.

Äldrecentrum har studerat hur äldreförvaltningen och Storstockholms brandförsvaret nått ut med information om och ökat medvetenheten kring brandskydd hos strategiskt viktiga personer inom staden som möter äldre i ordinärt boende, samt beskrivit hur de strategiskt viktiga personerna arbetat med att nå ut med information till äldre i ordinärt boende samt hur de använder sig av den framtagna verktygslådan.

Ledningen har stor betydelse för hur det brandpreventiva arbetet fungerar inom enheten. Det måste finnas en struktur för hur brandpreventionsarbetet ska organiseras och för detta behövs en handlingsplan med skriftliga rutiner, hur det praktiska arbetet ska gå till och vem som är ansvarig för de olika aktiviteterna. Ledningen måste också ansvara för att samtlig personal har tillräckliga kunskaper om brandprevention och hur informationen ska föras ut till de äldre. Till sin hjälp kan ledningen utse en person på enheten som kontinuerligt uppdaterar sig på området och ansvarar för att informera befintlig och ny personal samt beställer hem checklista, handbok och informationsbroschyr. Ledningen bör skapa forum där brandpreventionsarbetet regelbundet tas upp, samt avdela tid för personalen att arbeta med brandförebyggande åtgärder.

Ansvariga för denna studie har varit utredarna Jenny Österman och Lisbeth Hagman, Äldrecentrum. Docent Kristina Johnell har varit forskningshandledare.

Stockholm september 2014

Chatrin Engbo
Direktör

Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING	1
INLEDNING	3
BAKGRUND	3
ÄLDRE ÄR EN RISKGRUPP	3
NYCKELPERSONER I DET BRANDPREVENTIVA ARBETET	4
<i>Verktyg för personalen</i>	5
<i>Informationsbroschyr</i>	6
<i>Tillgång till skriftligt material</i>	6
FÖLIDER AV PROJEKTET "BRANDSÄKERHET HOS ÄLDRE" I STOCKHOLMS STAD	6
UPPFÖLJNING AV PROJEKTET BRANDSÄKERHET HOS ÄLDRE	8
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	8
METOD	9
DELSTUDIE 1	9
<i>Urval delstudie 1</i>	9
DELSTUDIE 2	10
<i>Uppföljning ett år efter avslutad utbildning</i>	10
<i>Urval del 2</i>	11
RESULTAT	12
BISTÅNDSHANDLÄGGARE	12
<i>Kunskap och information</i>	12
<i>Informations- och utbildningsmaterial</i>	14
<i>Rutiner för att informera ny personal</i>	15
<i>Vem ska åtgärda risker?</i>	15
ANHÖRIGKONSULENTER/VAKTMÄSTARSERVICE /UPPSÖKARE	16
<i>Kunskap och information</i>	16
<i>Informations- och utbildningsmaterial</i>	17
<i>Rutiner</i>	18
UTFÖRARE AV HEMTJÄNST	19
<i>Kunskap och information</i>	20
<i>Informations- och utbildningsmaterial</i>	21
<i>Rutiner</i>	22
WEBBASERAT UTBILDNINGSMATERIAL	22
SLUTSATSER OCH FÖRSLAG PÅ NYA RUTINER OCH ARBETSSÄTT	24
BEHOV AV KONTINUERLIG INFORMATION OM BRANDSÄKERHET	24
RUTINER	24
ÄLDREFÖRVALTNINGENS RUTINER FÖR INFORMATION	25
LEDNINGENS ROLL I DET BRANDPREVENTIVA ARBETET	26
REFERENSER	28
BILAGA 1. CHECKLISTA	29

SAMMANFATTNING

Äldrenämnden gav i februari 2011 äldreförvaltningen (ÄF) i Stockholms stad i uppdrag att ta fram tydliga rekommendationer till rutiner för ökad brandprevention tillsammans med Storstockholms brandförsvaret (SSBF). Bakgrunden är att äldre personer är en särskilt utsatt grupp när det gäller bostadsbränder.

Syftet med uppdraget var att skapa en högre brandsäkerhet hos äldre i Stockholms stad och att medvetandegöra strategiska grupper och personer inom äldreomsorgen samt anhöriga om äldres utsatthet vid bostadsbränder.

Målet är att antalet bostadsbränder och dödsbränder hos äldre ska minska och att medvetenheten om brandrisk och kunskap om tekniska hjälpmedel ska öka hos personalen inom äldreomsorgen.

En verktygslåda i form av handbok och checklista för personalen samt informationsmaterial i form av en broschyr som riktar sig till äldre har tagits fram. Samtliga hemtjänstutförare oavsett regiform har erbjudits utbildningstillfällen i brandprevention.

Inom uppdraget har ÄF och SSBF identifierat strategiskt viktiga personer för att nå ut med information om brandprevention för äldre. Dessa personer är personal och första linjens chefer inom hemtjänst, biståndshandläggare, vaktmästarservice, anhörigkonsulenter och uppsökare.

Ambitionen med projektet var att anställda som möter äldre personer som bor i ordinärt boende ska kunna ge en tydlig och korrekt information om hur man kan förebygga brand i bostaden. De som arbetar inom äldreomsorgen ska kunna identifiera personer med riskbeteende och ge dem och deras närstående information och tips om åtgärder för att minska risken för brand. Genom att ha kunskap om brandprevention kan man anpassa ett skydd för den äldre, utifrån dennes beteende och behov.

Under 2012 genomförde ÄF i samarbete med SSBF en utbildning i brandprevention och en introduktion av de framtagna verktygen.

Äldrecentrum har på uppdrag av ÄF följt projektet. Syftet med uppföljningen var att beskriva hur ÄF och SSBF nått ut med informationen om och ökat medvetenheten kring brandskydd hos strategiskt viktiga personer inom kommunen som möter de äldre i ordinärt boende. Äldrecentrum fick även i uppdrag att beskriva hur de strategiskt viktiga personerna arbetat med att nå ut med informationen till de äldre och hur de använt sig av verktygslådan.

Äldrecentrum har genomfört intervjuer med enhetschefer och omsorgspersonal inom hemtjänsten, samt med annan personal med en strategisk viktig roll inom

äldreomsorgen, såsom biståndshandläggare, vaktmästarservice, anhörigkonsulenter och uppsökare.

Vid uppföljningen framkom att ÄF och SSBF:s utbildning var mycket uppskattad. Informationen ansågs som lärorik och användbar i det dagliga arbetet för att öka brandsäkerheten hos äldre personer i ordinärt boende. Det framkom dock att personalen som gått utbildningen hade svårigheter att dela med sig av sina nya kunskaper till sina arbetskamrater. De intervjuade upplevde inte att de hade fått ett tydligt uppdrag att förmedla kunskaperna vidare eller hur detta skulle gå till. Det framkom också att enhetscheferna inte hade skapat någon arena för kunskapsspridningen.

De verktyg som ÄF tog fram används i olika utsträckning. Biståndshandläggarna hade tillgång till informationsbroschyren och lämnade i de flesta fall ut den i samband med hembesök. Vaktmästarservice, anhörigkonsulenter och uppsökare delade ut broschyren vid hembesök och informationsträffar. Flertalet hemtjänst-enheter bifogade informationsbroschyren tillsammans med övrig information som alltid lämnas till nytillkomna kunder.

Checklista och handbok användes inte av biståndshandläggarna, vaktmästarservice, anhörigkonsulenter eller uppsökare. Däremot användes checklistan av drygt hälften av utförarna; handboken dock endast av några få.

Vid en av förvaltningarna hade anhörigkonsulenter och vaktmästarservice utarbetade rutiner för det brandförebyggande arbetet. Biståndsavdelningarna uppgav att de inte hade några rutiner för hur de skulle arbeta för att öka brandsäkerheten hos äldre i ordinärt boende. En av utförarenheterna hade en skriftlig handlingsplan med rutiner för att öka brandsäkerheten.

Vid intervjuerna gavs en enig bild av att alla som möter äldre i deras hem har ett ansvar att vara uppmärksam på risker som kan förorsaka brand. Däremot var samtliga överens om att det är personalen inom hemtjänsten som har bäst förutsättningar för att uppmärksamma och åtgärda risker i den äldres hem.

Trots att ÄF regelbundet vid möten med hemtjänstutförarna, samt via webben och direktutskick, fortlöpande gett information om projektet framkom det att alla utförare inte nåtts av information om det brandpreventiva arbetet. Utförarna uttryckte även en osäkerhet om hur de får tillgång till verktygen samt var de kan beställa materialet. ÄF bör därför se över sina rutiner för hur de för ut information om brandprevention till verksamheterna. Även utförarna bör se över hur de tar emot och sprider information inom sin organisation.

INLEDNING

Äldrenämnden gav i februari 2011 äldreförvaltningen (ÄF) i Stockholms stad i uppdrag att ta fram tydliga rekommendationer och rutiner för ökad brandprevention tillsammans med Storstockholms brandförsvaret (SSBF). Bakgrunden var att äldre personer är en särskilt utsatt grupp när det gäller bostadsbränder.

Syftet med uppdraget var att antalet bostads- och dödsbränder ska minska inom målgruppen. Genom att sprida information och kunskap om hur bostadsbränder kan förebyggas i ordinarie boende (dvs. den äldres egna bostad) och genom att utarbeta en ”verktygslåda” bestående av en handbok och en checklista till personal inom äldreomsorgen beräknas målet att minska antalet bostadsbränder kunna uppnås. Projektet ”Brandsäkerhet för äldre” pågick under 2011 – 2012. Projektet beviljades 200 000 kronor i utvecklingsstöd av Teknik för äldre, Hjälpmedelsinstitutet. Från och med 2013 övergick projektet till ett permanent samarbete mellan ÄF och SSBF.

BAKGRUND

Äldre är en riskgrupp

I Sverige inträffar årligen 25 000 – 40 000 brandincidenter. I ca 6 000 fall leder branden till någon form av räddningsinsats från räddningstjänsten och i denna grupp är personer 65 år eller äldre överrepresenterade.¹ Omkring 120 personer dör årligen till följd av bostadsbränder. De vanligaste brandriskerna i hemmet uppkommer på grund av det mänskliga beteendet. Rökning är den enskilt vanligaste orsaken till dödsbränder och startar oftast i sovrummet. Vanligaste orsaken till en brand i bostaden är att branden uppstår i köket, i anslutning till spisen (Huss m fl., 2003).

Funktionsnedsättningar blir vanligare med högre ålder och med det följer också en ökad risk för brand i hemmet. Även konsumtionen av mediciner som kan ge trötthet som biverkning kan vara en riskfaktor. Studier visar att äldre med funktionshinder och/eller kognitiv svikt är en grupp som är överrepresenterade i bränder med dödlig utgång. 37 procent av alla avlidna är äldre än 65 år och 16 procent är 80 år eller äldre (Huss, m.fl., 2003). En fjärdedel av bränderna sker hos personer som är fysiskt funktionsnedsatta och funktionsnedsättning medför svårigheter att agera vid en brand.

¹ Redovisning av projektet Brandsäkerhet hos äldre i Stockholms stad. DNR 605-17/2013 Statistik framtagen av Brandskyddsföreningen, Anders Bergqvist.

Inom byggnadslagstiftningen har man föreskrivit att alla bostäder som färdigställdes efter 1 juli 1999 ska ha en anordning för tidig upptäckt och varning vid brand, dvs. brandvarnare. För befintliga bostäder finns det dock ingen lag som säger att det ska finnas brandvarnare men enligt 2 kap. 2 § lagen (2003:778) om skydd mot olyckor ska ägare eller nyttjanderättshavare till byggnader eller andra anläggningar i skälig omfattning hålla utrustning för släckning av brand och för livräddning vid brand eller annan olycka och i övrigt vidta de åtgärder som behövs för att hindra eller begränsa skador till följd av brand.² I en kartläggning gjord av SSBF framkom att det hos äldre i väldigt liten utsträckning förekommer brandsäkerhetshjälpmedel. Där dessa hjälpmedel förekommer så är det främst i form av brandvarnare.³

På uppdrag av regeringen tog Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) fram en nationell strategi för att stärka brandskyddet hos enskilda personer år 2010. Äldre lyfts i kartläggningen fram som en prioriterad målgrupp. Fyra strategiska åtgärder presenteras:

- Kunskap och kommunikation
- Tekniska lösningar
- Lokal samverkan
- Utvärdering och forskning

Nyckelpersoner i det brandpreventiva arbetet

Inom uppdraget har ÄF och SSBF identifierat strategiskt viktiga personer för att nå ut med information om brandprevention för äldre. Dessa är personal och första linjens chefer inom hemtjänst, biståndshandläggare, vaktmästarservice anhörigkonsulenter och uppsökare.

Ambitionen med projektet är att anställda som möter äldre personer som bor i ordinärt boende ska kunna ge en tydlig och korrekt information om hur man kan förebygga brand i bostaden. De som arbetar inom äldreomsorgen ska kunna identifiera personer med riskbeteende och ge dem och deras närstående information och tips om åtgärder för att minska risken för brand. Genom att ha kunskap om brandprevention kan man skraddarsy ett skydd för den äldre utifrån dennes beteende och behov.

Under 2012 genomförde ÄF i samarbete med SSBF en utbildning i brandprevention och en introduktion av verktygslådan (dvs. handbok och checklista).

² SRVFS 2007:1. 2013-02-19

<https://www.msb.se/externdata/rs/2b826375-9b57-44f3-b40c-bb91f47ff900.pdf>.

³ Redovisning av projektet Brandsäkerhet hos äldre i Stockholms stad. DNR 605-17/2013 Statistik framtagen av Brandskyddsforeningen, Anders Bergqvist.

Utbildningen fortlöpte vid nio tillfällen under våren med en fortsättning under hösten 2012. Efter att utbildningarna avslutats var förhoppningen att samtliga chefer (första linjens) och så många som möjligt av omvårdnadspersonalen utbildats, dock minst två från respektive enhet. Biståndshandläggare, vaktmästarservice, anhörigkonsulenter och uppsökare informerades om brandprevention och verktygslådan under våren och hösten 2012. Under våren 2013 erbjöds även dessa att delta vid utbildning och genomgång av verktygslådan.

Inom ramen för uppdraget utarbetades nedanstående rutiner i samarbete mellan ÄF och SSBF:

- Stockholms Trygghetsjour ansvarar för kontroller och vid behov utbyte av batterier i brandvarnare i samband med installation av trygghetslarm.
- När en genomgång av checklisten är gjord ska detta registreras i stadens sociala dokumentationssystem, ParaSol.
- Vid ett brandtillbud ska ÄldreDirekt bli kontaktade av SSBF och de ska i sin tur meddela den stadsdelsförvaltnings beställarenhet där incidenten inträffat. En biståndshandläggare ska då ta kontakt med den äldre så att hjälp- och stödinsatser vid behov kan sättas in eller följas upp.

Verktyg för personalen

Äldreförvaltningen har utformat en verktygslåda för personalen som möter de äldre i ordinärt boende. Verktygslådan ska vara ett hjälpmedel för att identifiera risker för brand i den äldres hem. Verktygslådan innehåller en handbok *"Upptäck! Larma! Utrym!"* och en checklista *"Brandsäkerhet för äldre i Stockholms stad"* (bilaga 1).

Checklisten består av 22 frågor och täcker områden som upptäckt av brand, möjlighet att släcka, förebygga brand på spisen, glömda ljus, rökning eller fel på teknisk utrustning. I checklisten finns också möjlighet att anteckna vad som ska åtgärdas och vem som bör åtgärda en brist eller risk i den äldres hem. Handboken ska ses som ett stöd för personalen när de ska gå igenom checklisten. Handboken innehåller information om samtliga punkter som tas upp i checklisten. Den tar bland annat upp vem som ansvarar för att det finns brandvarnare i bostaden och hur den ska vara placerad. Handboken innehåller också tips om hur man kan förebygga brand.

I samband med att ÄF och SSBF informerat och utbildat de strategiskt viktiga grupperna har man också introducerat verktygslådan. Verktygslådan var inte tryckt när ÄF och SSBF påbörjade informationsträffarna för biståndshandläggare, vaktmästarservice, anhörigkonsulenter och uppsökare. Information gavs dock om verktygslådan. Under maj 2012 när de flesta biståndshandläggare fick information i samband med arbetsplatsträff var verktygslådan färdig från

tryckeriet och kunde delas ut till deltagarna. Samtliga utförare inom hemtjänsten som deltog vid utbildningen har tagit del av verktygslådan.

Informationsbroschyr

Som ett led i att öka medvetenheten om bränder bland äldre och förhoppningsvis minska antalet bränder i äldres hem har ÄF och SSBF också utformat en informationsbroschyr riktad till äldre i ordinärt boende och deras anhöriga ”*Ta hand om dig själv och andra. Förebygg bränder i ditt hem*”. Broschyren innehåller kort information om risker samt hur man med enkla åtgärder kan minska risken för brand. Samtliga som fått information och eller utbildning har också fått information om broschyren. Broschyren är tänkt att spridas till äldre oavsett om de har insatser eller inte från äldreomsorgen. Den finns tillgänglig på svenska, finska och engelska. Syfte är att öka medvetenheten om risker för bränder och hur man kan öka brandsäkerheten.

Tillgång till skriftligt material

Sedan våren 2012 har äldreförvaltningen en webbshop varifrån allt deras tryckta material utgår. Initialt hade endast utförare inom kommunal verksamhet möjlighet att beställa materialet själva via intranätet. Övriga utförare kunde via ÄF:s informatör beställa materialet. Numera kan samtliga utförare beställa materialet via webbshoppen, oavsett driftsform.

Information om hur utförarna kan beställa materialet gavs i samband med övrig information om brandprevention. I juni 2012 gick ÄF ut med information om varifrån det skriftliga materialet kan beställas. Informationen skickades till stadens äldreomsorgschefer, beställarchefer och privata utförare. Materialet finns även tillgängligt på Stockholms stads hemsida.⁴

Följder av projektet ”Brandsäkerhet hos äldre” i Stockholms stad

Projektet har utmynnat i ytterligare utvecklingsmöjligheter inom området, till exempel tillkom följande skrivning i förfrågningsunderlaget som en direkt följd av projektet för hemtjänst 2012:

Staden ser gärna att utföraren arbetar förebyggande för att undvika bostadsbränder. Staden har tillsammans med Storstockholms brandförsvaret tagit fram rekommendationer och rutiner för ökad brandprevention. Materialet består av en handbok och en checklista som kan användas som stöd då

⁴ <http://foretag.stockholm.se/Upphandling-och-valfrihet/Valfrihetssystem/Aldreomsorg/Brandprevention/> (2014-05-14)

personalen ska informera den enskilde om risker och vilka åtgärder som kan vidtas för att undvika bostadsbränder (Tjänsteutlåtande DNR 605-17/2013).

För att befästa vikten av att utförare inom hemtjänsten jobbar med brandprevention vill förvaltningen att det i förfrågningsunderlaget formuleras som ett krav. I 2014 års förfrågningsunderlag samt i uppdragsbeskrivningen för hemtjänst i Stockholms stad har skrivningen därför reviderats:

Stadens rekommendation är att utföraren arbetar förebyggande för att undvika bostadsbränder. Staden har tillsammans med Storstockholms brandförsvaret tagit fram rekommendationer och rutiner för ökad brandprevention. Dessutom har staden tagit fram ett interaktivt utbildningsmaterial - en handbok och en checklista. Detta material kan användas som stöd då personalen ska informera den enskilde om risker och vilka åtgärder som kan vidtas för att undvika bostadsbränder (Förfrågningsunderlag hemtjänst. 125-1290/2012 upplaga 2).

Äldreförvaltningen har också inlett ett arbete med att undersöka möjligheten att koppla rökdetektorer till trygghetslarm. System för detta finns redan på några andra håll i Sverige.

Under hösten 2013 påbörjade SSBF och ÄF arbetet med att tillsammans med Brandskyddsföreningen ta fram det webbaserade utbildningsmaterialet. Brandskyddsföreningen ansvarar för uppdatering och distribution av materialet. Utbildningsfilmen planeras vara klar i september 2014. Ett webbaserat utbildningsmaterial skulle göra informationen mer lättillgänglig för personalen inom äldreomsorgen, både för att informera ny personal samt för att bevara kunskapen hos personalen i verksamheten (Tjänsteutlåtande DNR 605-17/2013). Detta önskemål framkom även i Äldrecentrums uppföljning av projektet "Brand-säkerhet hos äldre".

Slutligen har det framkommit ett behov och önskemål om ett kontaktnät med representanter från respektive stadsdelsförvaltning och SSBF lokala distrikt för att underlätta arbetet med att öka brandsäkerheten för äldre (Tjänsteutlåtande DNR 605-17/2013).

UPPFÖLJNING AV PROJEKTET BRANDSÄKERHET HOS ÄLDRE

Syfte och Frågeställningar

Äldrecentrum har på uppdrag av äldreförvaltningen följt projektet ”Brandsäkerhet hos äldre i Stockholms stad”. Uppdraget syftade dels till att studera hur ÄF och SSBF nått ut med information om och ökat medvetenhet kring brandskydd hos strategiskt viktiga personer inom kommunen som möter äldre i ordinärt boende.

Uppdraget syftade också till att beskriva hur de strategiskt viktiga personerna arbetat med att nå ut med information till äldre i ordinärt boende samt hur de använder sig av verktygslådan. Äldrecentrum skulle också bereda underlag för hur det fortsatta brandpreventiva arbetet bör bedrivas bland äldre i ordinärt boende.

Studien hade två målgrupper, dels enhetschefer och omsorgspersonal inom hemtjänsten, dels övrig personal med en strategisk viktig roll, såsom biståndshandläggare, vaktmästarservice, anhörigkonsulenter och uppsökare.

Frågeställningar som belystes i intervjuer med biståndshandläggare, vaktmästarservice, anhörigkonsulenter och uppsökare

- Beskriva hur de personer som är identifierade som strategiskt viktiga arbetar med att nå ut med information om brandprevention.
- Beskriva hur de använder sig av informationen i det praktiska arbetet.
- Beskriva hur de personer som är identifierade som strategiskt viktiga ser på verktygslådan.
- Hur ser de personer som är identifierade som strategiskt viktiga på den informationsbroschyr som riktas till de äldre och anhöriga?

Frågeställningar som belystes i intervjuer med personal och enhetschefer inom hemtjänsten

- Hur arbetar hemtjänstenheternas chefer för att hålla kunskapen om brandprevention vid liv?
- Vilken återkoppling från utbildningen för hemtjänstpersonal har skett till kollegor inom hemtjänsten?
- Vilka kunskaper om brandprevention finns bland omsorgspersonalen som inte deltog vid utbildningen?
- Hur arbetar de på enhetsnivå för att introducera brandprevention till nya medarbetare?
- Hur ser personalen inom hemtjänsten på verktygslådan?

- Hur ser personalen inom hemtjänsten på den informationsbroschyr som riktas till de äldre och anhöriga?

Frågeställningar, uppföljande studie

- Hur arbetar de personer som är identifierade som strategiskt viktiga med att nå ut med information om brandprevention ett år efter projektets start?
- Hur använder de personer som är identifierade som strategiskt viktiga checklistan, handboken och informationsbroschyren?

METOD

Uppföljningen var uppdelad i två delar. Den första delen genomfördes i samband med att ÄF och SSBF genomfört sina utbildningar och informationsmöten inom ramen för projektet. Den andra delen påbörjades ett år senare. Syftet var att se hur personer som möter de äldre inom äldreomsorgen använder sig av det material som ÄF och SSBF tagit fram. I uppdraget ingick också att titta på vilka rutiner som utarbetats i verksamheterna kring brandförebyggande arbete.

Delstudie 1

Resultaten från delstudie 1 baseras i huvudsak på intervjuer som genomfördes med enhetschefer och omsorgspersonal inom hemtjänst samt med övriga grupper som också identifierades som strategiskt viktiga för att förebygga bränder i äldres hem.

Intervjuerna med personal och enhetschefer inom hemtjänsten genomfördes under hösten 2012, efter avslutad utbildning som erhållits från ÄF i samarbete med SSBF.

Intervjuer med biståndshandläggare, vaktmästarservice, anhörigkonsulenter och uppsökare genomfördes under våren och hösten 2012, efter att ÄF informerat dem om brandprevention.

Urval delstudie 1

Intervjuer genomfördes med nedanstående yrkesgrupper som har identifierats som strategiskt viktiga personer av ÄF Stockholms stad och SSBF.

- Omsorgspersonal inom hemtjänsten.
- Enhetschefer inom hemtjänsten.

- Biståndshandläggare, vaktmästarservice, anhörigkonsulenter och uppsökare som fått information om brandprevention.

Urvalet av intervjuade personer representerade stadsdelsförvaltningarna med olika förutsättningar vad gäller storlek, bebyggelse och social struktur. Inga jämförelser mellan stadsdelsförvaltningarna avsågs att genomföras.

Tabell 1. Antal intervjuade i respektive yrkesgrupp, del 1.

Yrkesgrupp	Fått information	Deltog inte vid utbildningen/ informationstillfället	Totalt
Enhetschefer	4 (+1 administratör)	2	7
Omsorgspersonal hemtjänst	5	3	8
Biståndshandläggare	12	3	15
Anhörigkonsulenter	2	-	2
Vaktmästarservice	3	-	3
Uppsökare	1	-	1
Totalt	28	8	36

Intervjuer med utförare inom hemtjänsten gjordes i syfte att se hur kunskapen från utbildningssatsningen om brandprevention nått ut till utförare inom hemtjänsten samt hur de arbetade för att informera äldre. Totalt genomfördes intervjuer med personal inom sex hemtjänstenheter: två i stadens egen regi, två stora privata utförare samt två små privata utförare. Personalen intervjuades efter avslutad utbildning. Även omsorgspersonal som inte gått utbildningen intervjuades i syfte att se hur kunskapen från utbildningen återkopplats till verksamheten. Intervjuerna genomfördes under augusti och september 2012. Avslutningsvis genomfördes intervjuer med sex enhetschefer, varav fyra deltog vid utbildningen.

Intervjuer med biståndshandläggare, vaktmästarservice, anhörigkonsulenter och uppsökare genomfördes under juni och september 2012. Totalt intervjuades 21 personer inom målgruppen. Tre av biståndshandläggarna hade inte deltagit när information om brandsäkerhet för äldre i ordinärt boende gavs.

Delstudie 2

Uppföljning ett år efter avslutad utbildning

Drygt ett år efter att utbildningarna om brandsäkerhet avslutats intervjuade Äldrecentrum omsorgspersonal och enhetschefer inom hemtjänsten och andra

personer som identifierades som strategiskt viktiga i det brandförebyggande arbetet. Syftet var att se hur verksamheterna arbetar med brandprevention i det dagliga arbetet.

Följande frågeställningar belystes i delstudie två:

- Vilka rutiner finns för att öka brandsäkerheten bland äldre i ordinärt boende?
- Används verktygslådan som utarbetats för att förebygga bränder i äldre hem?
- Om den används, hur används den i arbetet för att förebygga bränder i äldres hem?
- Om den inte används, varför inte?
- Hur informeras ny personal om brandsäkerhet?

Urval del 2

I delstudie två intervjuade Äldrecentrum omsorgspersonal, enhetschefer samt andra strategiskt viktiga personer i arbetet med brandprevention i äldres hem.

Chefer och omsorgspersonal från fem av de sex enheter som intervjuades i del ett deltog även i del två. Utöver dessa enheter valde Äldrecentrum att intervju chefer och personal vid ytterligare fyra enheter.

Tre gruppintervjuer med biståndshandläggare, två gruppintervjuer med anhörigkonsulenter, vaktmästarservice och uppsökare genomfördes. Inom hemtjänsten genomfördes sex gruppintervjuer med omsorgspersonal och tio intervjuer med enhetschefer. Totalt intervjuades 41 personer.

Syftet med att intervju målgruppen drygt ett år efter starten var att beskriva vilka rutiner verksamheterna hade utvecklat för att öka brandsäkerheten hos äldre samt hur de använde sig av checklistan och handboken.

Tabell 2. Antal intervjuade i respektive yrkesgrupp, del 2.

Yrkesgrupp	Antal personer	Antal enheter/ förvaltningar
Enhetschef/samordnare	10	10
Omsorgspersonal hemtjänst	16	6
Biståndshandläggare	10	3
Anhörigkonsulenter	2	2
Vaktmästarservice	2	2
Uppsökare	1	1
Totalt	41	24

RESULTAT

I kommande avsnitt presenteras resultaten av de intervjuer som genomfördes med personer som identifierades som strategiskt viktiga i det brandpreventiva arbetet inom äldreomsorgen. Resultaten baserar sig på intervjuer från både delstudie ett och två. Först redovisas resultaten från intervjuerna med biståndshandläggarna. Därefter med anhörigkonsulenter, vaktmästarservice/fixare, uppsökare. Slutligen presenteras resultaten från intervjuerna med omsorgspersonal och enhetschefer inom hemtjänsten.

Biståndshandläggare

Kunskap och information

Biståndshandläggarna är en av de grupper som identifierades som strategiskt viktiga i arbetet med att nå ut med information om brandprevention för äldre i ordinärt boende.

Under våren/hösten 2012 informerades ÄF tillsammans med SSBF biståndshandläggarna om brandprevention. Informationen om brandprevention gavs i samtliga fall i samband med biståndshandläggarnas ordinarie arbetsplatsträffar eller temamöten. Målet med att ge biståndshandläggarna information var dels att öka deras uppmärksamhet och att göra dem observanta på risker för bränder i äldres hem. Målet var också att öka kunskapen om vilka hjälpmedel som finns samt hur man kan tänka för att arbeta preventivt mot bränder.

Under juni 2012 genomförde Äldrecentrum tre gruppintervjuer med handläggare i syfte att se hur informationen nått ut samt hur den påverkat biståndshandläggarnas arbete. Totalt intervjuades 15 biståndshandläggare på tre stadsdelsförvaltningar i Stockholms stad.

I april 2013 genomfördes ytterligare intervjuer med biståndshandläggarna. Syftet vid det andra tillfället var att se om beställarenheterna ett år efter stadens satsning hittat rutiner för hur man inom yrkesgruppen arbetade för att öka brandsäkerheten hos äldre i ordinärt boende samt hur de använder sig av informationsmaterialet och verktyglådan.

Vid det första intervjutillfället framkom att biståndshandläggarna upplevde att den information som gavs av ÄF och SSBF varit till nytta för dem. Störst nytta har de haft av de praktiska tips som gavs kring brandprevention till exempel om brandförkläde, blomspruta med vatten med mera om den äldre är rökare. Flera av de intervjuade berättade att den ökade kunskapen lett till att de är mer upp-

märksamma vid hembesöken samt att de blivit bättre på att förmedla eventuella brandrisker och möjliga åtgärder till omsorgspersonalen. *”Om man vid ett hembesök ser brännmärken så blir man påmind och tittar extra noga. Då är det bra att man fått de konkreta tipsen vad man kan göra, som brandförkläde eller vattenflaska”*.

Vid det första intervjutillfället befarade flera av de intervjuade att den information som de fick kring brandsäkerhet skulle glömmas bort. Detta bekräftades också vid intervjuerna som genomfördes ett år efter informationstillfället. Samtliga biståndshandläggare uppgav att det behövs kontinuerlig uppdatering av information kring brandsäkerhet. Det bästa skulle enligt de intervjuade vara om de fick en årlig uppdatering, antingen vid en av de årliga informationsträffarna på förvaltningen eller att en representant från ÄF och SSBF kom ut till respektive stadsdel, *”... då friskas minnet upp och frågan lyfts på nytt”*. *”Efter informations-tillfället fick man sig en tankeställare, man lärde sig saker, men ett år senare så är man inte lika uppmärksam längre”*.

Vid intervjuerna framkom delade meningar om fördelen med en webbaserad utbildning. Några trodde inte att de skulle ta sig tid att se filmerna, *”det blir inte av”*, medan andra såg det som positivt, att den skulle göra informationen lättillgänglig för personalen. Intervjuerna genomfördes under våren 2013, innan den webbaserade utbildningen fanns tillgänglig.

Hos vem ska ansvaret ligga?

Vid bägge intervjutillfällena framkom att alla ska ha ett ansvar för att öka brandsäkerheten. Flera av de intervjuade ansåg dock att huvudansvaret för att informera om brandsäkerhet och eller identifiera risker borde ligga på utförarna inom hemtjänsten. Biståndshandläggarna tyckte att de redan har ett stort ansvarsområde och att den information som de ska ge den äldre redan är omfattande *”det finns en gräns för hur mycket information den äldre kan ta in”*.

Enligt biståndshandläggarna har omsorgspersonalen den viktigaste rollen när det gäller det brandpreventiva arbetet. Omsorgspersonalen har också enligt de intervjuade närmare kontakt med de äldre. De träffar den äldre dagligen och kan lättare se vilka risker som finns och har större möjlighet att åtgärda eventuella risker. Biståndshandläggarna ansåg också att det kunde vara problematiskt att påpeka för den äldre att de till exempel borde ta bort posten från spisen. Enligt de intervjuade så upplever vissa äldre att det blir integritetskränkande, ibland får biståndshandläggarna svaret att *”jag gör som jag vill”*.

Vid det första intervjutillfället beskrev de intervjuade att ÄF:s informationstillfälle bidragit till att de i högre utsträckning *”tittar sig omkring”* när de gör hembesök. Biståndshandläggarna vid tre av stadsdelsförvaltningarna i Stockholms stad ansåg samtliga att om de upptäckte en brandrisk så var deras uppgift att förmedla detta vidare, till hemtjänsten, distriktssköterskan eller arbetsterapeuten så att bristen kan åtgärdas, *”man förmedlar vidare, sedan gör vi inget mer”*.

Trots att samtliga tyckte att den information som gavs var bra och att det brandpreventiva arbetet är viktigt så är det inte ett prioriterat område för biståndshandläggarna. De intervjuade tror att kontinuerlig information om brandprevention är ett måste för att det inte ska glömmas bort.

Informations- och utbildningsmaterial

Ett år efter framtagandet av en verktygslåda för personal som arbetar inom äldreomsorgen saknas det fortfarande rutiner på beställarenheterna för hur biståndshandläggarna ska arbeta för att bidra till en ökad brandsäkerhet hos äldre i ordinärt boende. Ansvaret ligger istället på respektive handläggare att bedöma risker och behov av åtgärder enligt de intervjuade.

Informationsbroschyr riktad till äldre i ordinärt boende

Vid det första intervjutillfället hade biståndshandläggarna ännu inte haft tillgång till informationsbroschyren. Några hade dock haft tillgång till och använt sig av en broschyr som tagits fram vid ett tidigare tillfälle i syfte att sprida information om brandsäker till äldre i ordinärt boende.

Vid det andra intervjutillfället berättade samtliga intervjuade att de hade tillgång till informationsbroschyren. Hur man använde den och i vilken omfattning skiljde sig dock åt. Vid två av beställarenheterna hade man infört rutinen att alltid lämna broschyren vid hembesök hos nya kunder. Vid den tredje fanns broschyren endast tillgänglig på förvaltningen, där besökande kunde ta del av den.

Flera av de intervjuade tyckte att det är problematiskt med mängden information som ska delges den äldre. Hur mycket annan information som biståndshandläggaren hade med sig vid hembesöket var avgörande för om de också lämnade broschyren till den äldre. Biståndshandläggarna upplever att det ibland blir för mycket för den äldre att ta till sig. Det fanns inga skillnader i hur man såg på detta vid de två olika intervjutillfällena.

Samtliga intervjuade ansåg dock att en broschyr är ett bra redskap för att ge information om brandprevention. Biståndshandläggaren blir påmind om att se sig extra omkring och de äldre får ett material att läsa när de känner att de orkar ta in informationen.

Biståndshandläggarna var överens om att det är väldigt bra att ha tillgång till det skriftliga materialet för att kunna dela ut broschyren när det behövs. Det fanns dock inga rutiner, varken vid första eller andra intervjutillfället på beställarenheterna för när och till vilka som broschyren ska lämnas.

Checklista och handbok

Ett år efter att checklistan och handboken lanserades så användes den inte av biståndshandläggarna som ett hjälpmedel i sin helhetsbedömning av behoven hos den enskilde. Vid två av beställarenheterna hade biståndshandläggarna inte

tidigare sett checklistan och handboken. Spontant tyckte samtliga intervjuade att checklistan är för lång och omfattande att gå igenom. De påpekade att det vid hembesök ska tas upp så mycket annat och att de har mycket annan skriftlig information. Biståndshandläggarna lyfte också ansvarsaspekten med att gå igenom checklistan. Genom att gå igenom och eventuellt upptäcka risker så tar man enligt flera på sig ett ansvar att åtgärda och följa upp, något som man inte känner att man vill eller ha möjlighet att ta på sig *”startar man en process så måste man fullfölja den”*. Enligt de som intervjuades vid två beställarenheter hade det inte förts några diskussioner på enheten om hur checklistan skulle användas. Vid den tredje uppgav man att checklistan användes i mycket liten omfattning. Checklistan upplevdes av biståndshandläggarna som för tung och omfattande för att gå igenom med den äldre.

Att se sig omkring i den äldres hem är en naturlig del i bedömningen av den äldres behov. Om handläggaren ser till exempel brännmärken blir det naturligt att ta upp det med den aktuella utföraren.

Biståndshandläggarna tycker att det borde ligga på utförarna att gå igenom checklistan. Utförarna har enligt biståndshandläggarna större möjlighet att gå igenom risker i den äldres hem och sedan också åtgärda eventuella brister.

Rutiner för att informera ny personal

Ett år efter stadens satsning saknades det fortfarande rutiner för hur man informerar och introducerar ny personal om brandprevention. Vanligen informerades ny personal av en kollega angående rutiner samt vad som bör tas med på hembesök med mera. Vid det första intervjutillfället fanns inte brandprevention med som en del i introduktionen. Vid två av tre stadsdelförvaltningar fanns däremot information om brandsäkerhet med i den informationspärm som all ny personal får när de börjar arbeta på enheten.

Vid det första intervjutillfället uppgavs att brandprevention inte diskuterats på beställarenheterna och heller inte ett år efter stadens satsning på att öka brandsäkerheten, *”brandsäkerhet är inget vi tar upp eller pushar för”*. *”brandsäkerhet är inget vi pratar om på enheten”*. Ibland fördes diskussioner men endast om det varit något brandtillbud.

Beställarenheterna hade inte heller någon strategi för hur de skulle ta tillvara och föra vidare den information som gavs om brandprevention.

Vem ska åtgärda risker?

Om biståndshandläggarna ska gå igenom checklistan måste de också ha kunskap om hur och vem som ska åtgärda riskerna, något som flera anser sig sakna. De berättade att de inte hade kunskapen om vart de skulle vända sig med frågor som uppkommer om de upptäcker brister. Flertalet av de intervjuade berättade att de

inte hade några rutiner för hur de skulle gå vidare med informationen om brister i den äldres hem. De uppgav också att de saknade kunskap om vem eller vilka som ansvarar för att åtgärda de risker som upptäcks.

Biståndshandläggarna uppgav också att de inte hade kunskap om vart de ska vända sig om de har frågor som rör brandprevention, något som flera önskade att de hade.

Intervjuerna visade att samtliga biståndshandläggare som deltagit vid informationstillfället fått en ökad medvetenhet kring brandprevention och handfasta tips.

Biståndshandläggarna som vi träffade är eniga om att det främst är hemtjänsten som ska identifiera, åtgärda och följa upp brister kring brandsäkerhet i den äldres hem.

Anhörigkonsulenter/vaktmästarservice /uppsökare

Genom ökad medvetenhet och kunskap fanns ambitionen att alla som möter äldre i ordinarie boende ska hjälpa till att minska risken för bränder hos målgruppen. Under våren 2012 bjöd därför ÄF in stadens samtliga anhörigkonsulenter, personer som arbetar med uppsökande verksamhet samt vaktmästarservice/fixare till en informationsträff kring bland annat brandprevention (informationen hölls i Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltning). Under hösten 2012 bjöds gruppen även in till att delta vid ett utbildningstillfälle för att ytterligare öka kunskapen och medvetenheten hos dessa yrkesgrupper.

Under hösten 2012 samt under våren 2013 genomfördes intervjuer med anhörigkonsulenter, vaktmästarservice samt uppsökare i staden. Samtliga intervjuade i gruppen hade deltagit vid något av informations- alternativt de utbildningstillfällen som getts. En deltog vid informationstillfället på stadsdelsförvaltningen i samband med beställarenhetens arbetsplatsträff våren 2012, övriga deltog vid den gemensamma informationsträffen som gavs hösten 2011 i Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltning. Vid denna informationsträff bjöds samtliga anhörigkonsulenter, uppsökare och vaktmästarservice i Stockholms stad in för att delta. Några av de intervjuade deltog vid den extra utbildningen som erbjöds av ÄF och SSBF efter att Äldrecentrum genomfört intervjun.

Kunskap och information

Flertalet av de intervjuade tyckte att den information ÄF och SSBF gav var bra men att det behövs kontinuerlig påfyllnad. Flertalet kunde se att de hade haft nytta av informationen i sitt dagliga arbete. De praktiska tipsen kring hur man kan arbeta brandpreventivt samt filmerna som visades vid utbildningstillfället

hade de intervjuade mest nytta av och var också det som de minns bäst från informationstillfället. En av de intervjuade tyckte inte att informationen gjorde något avtryck och kunde inte se att informationen bidragit till några förändringar på stadsdelsförvaltningen.

Vid intervjuerna som gjordes med personer som arbetar med vaktmästarservice framkom att de själva upplevde sig som väl medvetna och insatta i brandsäkerhet. Men samtliga tyckte ändå att det var viktigt att kontinuerligt påminnas om ämnet. Flera nämnde också fördelen med att möta andra med samma funktion i staden.

Flertalet av de intervjuade upplevde sin arbetssituation som pressad och brandprevention var därför inte ett prioriterat område. *"det är många fina ord, men det blir svårt att förverkliga när man är underbemannade"*.

De intervjuade påpekade också att man måste respektera att man befinner sig i den äldres hem. Det man kan göra när man upptäcker risker är att råda den äldre, informera om faror och erbjuda hjälp. Alla äldre vill dock inte ha hjälp utan hänvisar till sina anhöriga.

Flertalet av de intervjuade tyckte att informationen gjort dem mer uppmärksamma på risker i den äldres hem, *"jag har fått mer kött på benen"*. Mest gav de filmer som visades vid informationstillfället, *"efter att ha sett filmerna så är jag mer uppmärksam när jag kommer hem till den äldre, en riktig väckarklocka"*. Exempel från filmerna användes av flera för att informera omsorgspersonal och äldre.

Flera av de intervjuade påpekade vikten av att utse ansvarig för frågan på enheten, när det gäller att information, beställning av material med mera. De menade att det finns en risk att inget görs om man inte blivit ålagd en arbetsuppgift *"allas ansvar blir ingens ansvar"*.

Informations- och utbildningsmaterial

Informationsbroschyr riktad till äldre i ordinärt boende

Vid intervjuerna som genomfördes under hösten 2012 framkom att två av sex kände till att det fanns en provisorisk broschyr riktad till den äldre. Det var dock sällan som de lämnade den till de äldre, trots att de tyckte att den var bra *"jag lämnar sällan broschyren, jag tänker inte på den"*. En anledning till att de inte lämnade broschyren var att de först och främst lämnar material som hör till deras yrkesroll som anhörigkonsulent eller vaktmästarservice. De två som kände till den tidigare framtagna broschyren kände inte till att det fanns en ny broschyr riktad till de äldre.

De övriga fyra som intervjuades hade ingen kännedom om att det fanns en informationsbroschyr som riktar sig till de äldre. De hade varken sett den före inter-

vjun eller hört att man kunde beställa den. Spontant tyckte de att broschyren verkade bra och att de gärna skulle dela ut den när de gjorde hembesök. Samtliga tre förvaltningar saknade vid första intervjutillfället rutiner för hur äldre ska informeras om brandprevention.

Vid det andra intervjutillfället uppgav tre av fem intervjuade att de delade ut informationsbroshyren till de äldre. Vaktmästarservice ansåg att det mycket väl skulle kunna ligga på dem att informera den äldre om brandsäkerhet och dess betydelse.

Checklista och handbok

Vid det första intervjutillfället framkom att de intervjuade inte kände till checklistan och de visste inte heller vem de skulle vända sig till med informationen om risker och behov av åtgärder i den äldres hem. Flera ställde sig frågan om vem som åtgärdar och följer upp checklistan?

Vid det andra intervjutillfället framkom att checklistan och handboken inte användes av vaktmästarservice eller anhörigkonsulenter. Samtliga anhörigkonsulenter ansåg att checklistan var omfattande, i en stadsdel tar uppsökaren upp några av frågorna med de äldre men lämnar sedan listan till den äldre att läsa själv. Det råder en enighet bland de intervjuade att hemtjänsten är de som borde gå igenom checklistan hos den äldre.

Rutiner

En av frågorna handlar om hur man tar tillvara informationen som man fått och för den vidare till kollegor och nyanställda. Vid intervjuerna framkom att ingen av de intervjuade kände till om det fanns några rutiner för hur man ska arbeta internt med information om brandprevention. Det framkom också att det inte fanns någon samordning kring brandprevention inom stadsdelsförvaltningarna. De kände heller inte till hur andra yrkesgrupper inom stadsdelsförvaltningen arbetar med frågorna.

Vid intervjuerna hösten 2012 förmedlades en bild av att man inte prioriterade arbetet med att förebygga bränder och att det kunde vara en bidragande orsak till att man på stadsdelsförvaltningarna inte arbetade med frågan. De intervjuade eftersökte tips på hur de kan arbeta med frågan internt.

Nästan ett år efter genomfördes återigen intervjuer med yrkesgrupperna och då framkom det att anhörigkonsulent och vaktmästarservice vid en av tre stadsdelsförvaltningar hade rutiner för hur de ska arbeta för att förebygga bränder bland äldre. I de två andra stadsdelsförvaltningarna fanns inga rutiner.

Utförare av hemtjänst

I sitt arbete med att öka medvetenheten kring brandprevention erbjöd ÄF och SSBF vid åtta tillfällen under våren 2012 och sex tillfällen under hösten 2012 en halv dags utbildning om brandprevention. Utbildningen riktade sig till utförare av hemtjänst i Stockholms stad oavsett regiform. I Stockholms stad finns idag cirka 200 privata hemtjänstföretag och 26 kommunala utförare.

Vid utbildningstillfällena deltog omsorgspersonal och chefer inom hemtjänst, boendestödjare, personliga assistenter, administratörer och projektledare. Av dem som deltog var 73 procent vård- och omsorgspersonal. 63 procent kom från privata utförare inom hemtjänsten. Under hösten erbjöds även biståndshandläggare, vaktmästarservice, anhörigkonsulenter och uppsökare att delta vid utbildningen. Totalt kom fem personer från vaktmästarservice, tre anhörigkonsulenter, en uppsökare och en biståndshandläggare till utbildningstillfället under hösten.

Totalt deltog 317 personer i utbildningen under 2012. Projektets målsättning var att nå minst två ur omvårdnadspersonalen tillsammans med chefen från varje enhet, det vill säga minst 516 personer (Tjänsteutlåtande DNR 605-17/2013). Antalet deltagare vid utbildningen understeg det mål som förvaltningen satt upp. Förvaltningen beslutade därför att bjuda in till ytterligare utbildningstillfällen under hösten 2013.

Tabell 3. Utbildningstillfällen i brandprevention för utförare inom hemtjänst i Stockholms stad.

Utbildningstillfälle	Privat regi	Kommunal regi	Totalt
7 maj	12	5	17
9 maj	9	21	30
24 maj	27	12	39
25 maj	22	4	26
31 maj	25	12	37
1 juni	13	4	17
8 juni	8	3	11
11 juni	25	9	34
21 augusti	15	3	18
27 augusti	16	4	20
2 oktober	12	-	12
11 oktober	1	17	18
16 oktober	6	9	15
17 oktober	10	13	23
Summa	201 (63 %)	116 (37 %)	317

Utbildningen innehöll information om uppdraget från Äldrenämnden i Stockholms stad. Information gavs också om nya rutiner som skapats inom uppdraget, det vill säga att dokumentera i det sociala dokumentationssystemet Parasol att checklistan gått igenom, Uppdraget som Stockholms Trygghetsjour har är att kontrollera brandvarnare i samband med installation av trygghetslarm och att ÄldreDirekt alltid ska kontaktas av SSBF vid ett brandtillbud. ÄldreDirekt ska därefter kontakta berörd stadsdelsförvaltning för att eventuella insatser ska kunna erbjudas den äldre. Vid utbildningstillfället introducerades också verktygslådan och broschyren som riktar sig till den äldre. SSBF informerades om orsaken till bränder och gav praktiska råd om hur man kan förhindra bränder och dödsbränder.

Kunskap och information

Utbildningen var för flera av de intervjuade en ögonöppnare. Informationen som gavs vid utbildningen ansågs vara bra. De var eniga om att det främst var filmerna och bilderna som man mindes från utbildningen. Flera berättade att de efter utbildningen i större utsträckning än tidigare tittar om det finns brandvarnare och om det är högar med papper i närheten av spisen.

Flera av de intervjuade lyfte problematiken med att de befinner sig i den äldres hem. Utföraren kan inte ändra på något, trots att det kan innebära en risk för brand, utan att den äldre gett sin tillåtelse. *"Vi känner oss maktlösa, vi kan inte göra något mot deras vilja"*.

En tydlig oro som framkom vid intervjuerna var vad man kan och får göra i den äldres hem. När blir det ett missförhållande? De beskriver att det finns riskpersoner som inte vill att man flyttar eller kastar saker. Enligt de intervjuade är personer med kognitiv svikt och rökare de största riskgrupperna.

Vid det första uppföljningstillfället framkom att de som deltagit vid utbildningstillfällena inte getts något utrymme att föra informationen vidare till sina kollegor. De intervjuade som inte deltog vid utbildningen hade gärna velat ha mer information från sina kollegor *"det som kollegan informerades om var alldeles för kort"*. Vid några intervjuer framkom det att omsorgspersonalen inte blivit tillsagda att de skulle föra informationen vidare till kollegorna. Det framkom även i intervjuerna med enhetscheferna att de inte lagt upp någon strategi för hur informationen skulle spridas.

För att underlätta återföringen till kollegor uppgav enhetscheferna och personalen att de gärna hade sett att de fått med sig ett utbildningsmaterial efter avslutad utbildning på ÄF.

Vid det andra intervjutillfället framkom att alla utförare inte nåtts av informationen om utbildningen om brandsäkerhet för äldre och därför inte kunnat delta.

Informations- och utbildningsmaterial

Informationsbroschyr riktad till äldre i ordinärt boende

Vid det första intervjutillfället framkom att utförarna inte hade några rutiner för hur de skulle nå ut med information om brandprevention till de äldre. De hade heller inte tillgång till broschyren som riktar sig till de äldre. Endast de som deltog vid utbildningen på äldreförvaltningen hade sett den men broschyren fanns inte på enheten. Det fanns en liten tilltro bland de intervjuade angående i vilken utsträckning de äldre skulle ta till sig informationen, men att anhöriga kanske skulle göra det om den fanns hos den äldre. De flesta ser dock broschyren som ett bra redskap för att informera äldre och deras anhöriga om hur man kan tänka brandpreventivt.

Informationen till de äldre skedde inte systematiskt. Personalen på enheterna som intervjuades lämnade inte broschyren till de äldre, enheterna hade vid tiden för intervjun antingen inte beställt den eller inte fått den trots att de vid flera tillfällen försökt beställa den.

Personalen gav främst de äldre muntlig information om risker för brand. Informationen gavs inte systematiskt vid någon enhet.

Drygt ett år senare intervjuade Äldrecentrum utförarna inom hemtjänst på nytt i syfte att se hur de arbetade med att informera äldre om brandrisker i hemmet.

På de flesta enheter fanns broschyren som en del i den information som nya kunder får vid något av de första besöken. Några utförare lämnade broschyren till den äldre att läsa själv medan andra gick igenom den tillsammans med den äldre. Vid två av de tio enheterna som vi träffade gick personalen igenom broschyren på den äldres hemspråk.

Informationsbroschyren som riktar sig till äldre finns numera sedan ett år tillbaka tillgänglig på stadens hemsida.

Checklista och handbok

Ett fåtal av de intervjuade kände vid det första intervjutillfället till att det finns en checklista. Dessa hade som rutin att gå igenom checklistan i samband med att genomförandeplanen utformades eller uppdaterades. Vid en av de sex enheterna skulle man vid tiden för intervjun systematiskt börja gå igenom checklista hos samtliga sina kunder. Genomgången ansvarade respektive kontaktperson för.

Varken chefer eller omsorgspersonal inom hemtjänsten kände till att handboken eller checklistan fanns att beställa från ÄF vid första intervjutillfället. Inte heller vid det andra tillfället, ett år senare, kände alla till checklistan och handboken.

Vid det andra uppföljningstillfället var det drygt hälften av enheterna som använde sig av checklistan och som hade en rutin för när den skulle gås igenom. En av

enheterna hade utarbetat en handlingsplan för det brandförebyggande arbetet inom enheten. Det var däremot få som använde sig av handboken på grund av att de inte kände till den.

De intervjuade inom hemtjänsten var eniga om att det är omsorgspersonalen som bör gå igenom checklistan. Dels på grund av att den äldre har förtroende för omsorgspersonalen och att de har tillträde till den äldres hem. Dels på grund av att omsorgspersonalen som kontinuerligt, i många fall dagligen, träffar den äldre har möjlighet att se förändringar och förändrade behov hos den äldre. De intervjuade skulle dock gärna se att de fick mer tid för att kunna gå igenom checklistan. De intervjuade påpekade också vikten av att se checklistan som ett levande dokument som bör ses över kontinuerligt.

Hälften kände till rutinen att man ska registrera i stadens sociala dokumentationssystem, ParaSol, när checklistan gått igenom och information om brand getts till den äldre.

Rutiner

Det framkom också att enheterna vid det första uppföljningstillfället inte hade hunnit utforma några rutiner för hur ny personal skulle informeras om brandprevention. Omsorgspersonalen var eniga om att det var chefens ansvar att informera ny personal samt att sprida informationen vidare i organisationen. Vid det andra uppföljningstillfället hade flera enheter tagit fram rutiner för hur ny personal ska informeras om det brandförebyggande arbetet inom enheten.

Initialt fanns inte några rutiner för hur de äldre skulle informeras om brandprevention eller när och till vilka som broschyren skulle lämnas. Vid det andra uppföljningstillfället hade flera tillgång till informationsbroschyren och på flera enheter fanns också rutiner för hur den äldre skulle informeras om brandförebyggande åtgärder i hemmet. Hälften av enheterna hade också en struktur för när checklistan skulle gås igenom. Handboken användes i liten utsträckning av utförarna.

Webbaserat utbildningsmaterial

Under pågående uppföljning av ÄF:s uppdrag att öka brandsäkerheten hos äldre i ordinärt boende påbörjades ett arbete med att ta fram en webbaserad utbildning. Utbildningen syftar till att öka medvetenheten hos personer som möter äldre i deras hem. Den webbaserade utbildningsfilmen "Brandskydd för hemtjänstpersonal" togs fram i samarbete mellan ÄF, SSBF och Brandskyddsforeningen.⁵

⁵ <http://www.brandskyddsforeningen.se/utbildning/vard-och-omsorg/e-learning-brandskydd-for-hemtjanstpersonal> (2014-04-30)

Utbildningen riktar sig till hemtjänstens personal. Deltagaren lär sig hur man kan förebygga bränder hos den äldre. Utbildningen är en så kallad blended learning, där teori och praktisk övning ingår. Utbildningen är uppdelad i tre steg:

1. I steg ett genomförs e-learning via datorn.
2. I steg två får deltagaren utföra en kontroll hos den äldre med hjälp av en digital checklista där man kan bocka av alla kontrollpunkter.
3. I steg tre gör deltagaren det avslutande testet via datorn.

Brandskyddsföreningen ska sköta administration och ansvara för uppdateringar av utbildningen. Inom ramen för denna uppföljning har Äldrecentrum inte haft möjlighet att redogöra för effekterna av utbildningen.⁶

Den webbaserade utbildningen planeras vara klar och lanseras i september 2014. Information om utbildningsfilmen planerar förvaltningen att sprida vid deras regelbundna möten med utförarna, via webben, direktutskick samt genom förvaltningens e-learning.

⁶ Utbildningsmaterialet finns på Brandskyddsföreningens hemsida.
<http://www.brandskyddsforeningen.se/> (2014-09-17)

SLUTSATSER OCH FÖRSLAG PÅ NYA RUTINER OCH ARBETSSÄTT

Behov av kontinuerlig information om brandsäkerhet

Utifrån genomförda intervjuer kan vi konstatera att det finns ett behov av kontinuerlig lättillgänglig information om brandsäkerhet hos personalen inom äldreomsorgen för att det brandpreventiva arbetet ska fortgå och inte glömmas bort. Vid Äldrecentrums första uppföljning efterfrågade flera ett interaktivt utbildningsmaterial som kunde användas för att informera kollegor samt ny personal. Under 2013/14 har ÄF i samarbete med SSBF och Brandskyddsföreningen utvecklat ett sådant material.

Vid intervjuerna framkom en samsyn, att alla som möter den äldre i deras hem har ett ansvar att vara uppmärksamma på risker som kan förorsaka brand. Samtliga intervjuade också överens om att det är personalen inom hemtjänsten som har bäst förutsättningar för att uppmärksamma och åtgärda risker i den äldres hem.

Rutiner

Samtliga intervjuade uttrycker att brandsäkerheten är en viktig fråga men vid intervjuerna framkom att det inte är något som prioriteras i det dagliga arbetet. En av utförarna hade tagit fram en handlingsplan för brandsäkerheten. Andra enheter hade i varierande grad tagit fram skriftliga rutiner och material om brandsäkerhet. Det framkom ändå vid intervjuerna att flertalet utförare lämnar ut informationsbroschyren till de äldre.

En förutsättning för att det förebyggande arbetet för att minska risken för brand hos äldre i ordinärt boende ska fungera är lokala rutiner på respektive enhet.

Vid intervjuerna framkom flera förslag på nya rutiner och idéer om hur man kan arbeta för att öka medvetenheten om brandprevention hos de äldre och hur de kan arbeta på sina enheter. Rutiner behövs dels för att föra ut information och upptäcka risker, dels också för hur man ska informera ny personal samt för att hålla ämnet aktuellt. Flera påpekar att det lätt glöms bort bland allt annat som ska göras. Rutiner behövs för att arbetet med brandprevention även fortsättningsvis ska fungera i det dagliga arbetet. Det är också viktigt att det tydligt framgår när och vem som ska gå igenom checklistan och hur ofta den ska följas

upp. Ett generellt ansvar tenderar att bli ingens ansvar. Det behöver också tydliggöras vem som har ansvaret för att risker åtgärdas och följs upp.

Förslag på rutiner för hemtjänstutförare:

- Informationsbroschyren som riktar sig till äldre i ordinärt boende bör ingå i den information nya kunder får i samband med första besöket från hemtjänsten.
- Checklistan bör gås igenom i samband med upprättande av genomförandeplan. Att information givits ska också registreras i dokumentationssystemet ParaSol.
- Genomgång av checklistan minst en gång per år i samband med uppföljning av insatser eller vid förändrade behov hos omsorgstagaren.
- Utse en i personalen som ansvarar för att hålla enheten uppdaterad, ta emot ny information och utbildning från äldreförvaltningen och se till att ny personal informeras om det brandförebyggande arbetet på enheten samt som kontinuerligt lyfter frågan i personalgruppen för att hålla ämnet aktuellt.
- Ny personal inom hemtjänsten bör alltid informeras om vikten av att tänka brandpreventivt och information om det brandförebyggande arbetet bör ingå som en del i den introduktion som ges till ny personal.
- Webbaserat utbildningsmaterial kan underlätta informationsspridningen till kollegor och ny personal samt att upprätthålla redan givna kunskaper.

Förslag på rutiner för biståndshandläggare:

- Brandprevention bör vara en punkt på biståndshandläggarnas checklista vid hembesök.
- Utse en i personalen som ansvarar för att hålla enheten uppdaterad samt att kontinuerligt ta upp ämnet i personalgruppen för att hålla det aktuellt.
- Dela ut informationsbroschyren till de äldre i samband med hembesök.

Äldreförvaltningens rutiner för information

För att de personer som utsetts till strategiskt viktiga i det brandpreventiva arbetet ska kunna göra ett bra jobb krävs att de får tillgång till de verktyg som arbetats fram av ÄF och SSBF. Samtliga som intervjuades framförde önskemål

om att ÄF borde ha ett övergripande ansvar för att regelbundet informera och hålla utförarna och förvaltningarna uppdaterade. ÄF har sedan intervjuerna genomfördes, i samarbete med SSBF och Brandskyddsföreningen, tagit fram en webbaserad utbildning som ett stöd för att utbilda personalen fortlöpande i brandsäkerhet hos äldre i ordinärt boende.

Trots att ÄF regelbundet vid möten med hemtjänstutförarna, samt via webben och direktutskick, fortlöpande gett information om projektet framkom det att alla utförare inte nåtts av information om det brandpreventiva arbetet. Utförarna uttryckte även en osäkerhet om hur de får tillgång till verktygen samt varifrån de kan beställa materialet. ÄF bör därför se över sina rutiner för hur de för ut information om brandprevention till verksamheterna. Utförarna bör i sin tur utse en ansvarig som är mottagare av informationen.

Vid intervjuerna framkom från några utförare ett önskemål om att ÄF bör tydliggöra vilket ansvar utförarna har avseende det brandpreventiva arbetet i den äldres hem.

Ytterligare en åtgärd som skapar förutsättningar för att brandsäkerheten ska hållas aktuell är att skapa ett nätverk. Äldrecentrum föreslår därför att äldreförvaltningen bjuder in till ett nätverk där respektive stadsdelsförvaltning och samtliga utförare inom hemtjänsten finns representerade.

Ledningens roll i det brandpreventiva arbetet

Ledningens roll är avgörande för hur det brandpreventiva arbetet sköts inom enheten. Det måste finnas en struktur för hur arbetet ska organiseras. För detta behövs en handlingsplan med skriftliga rutiner, hur det praktiska arbetet ska gå till och vem som är ansvarig för de olika aktiviteterna.

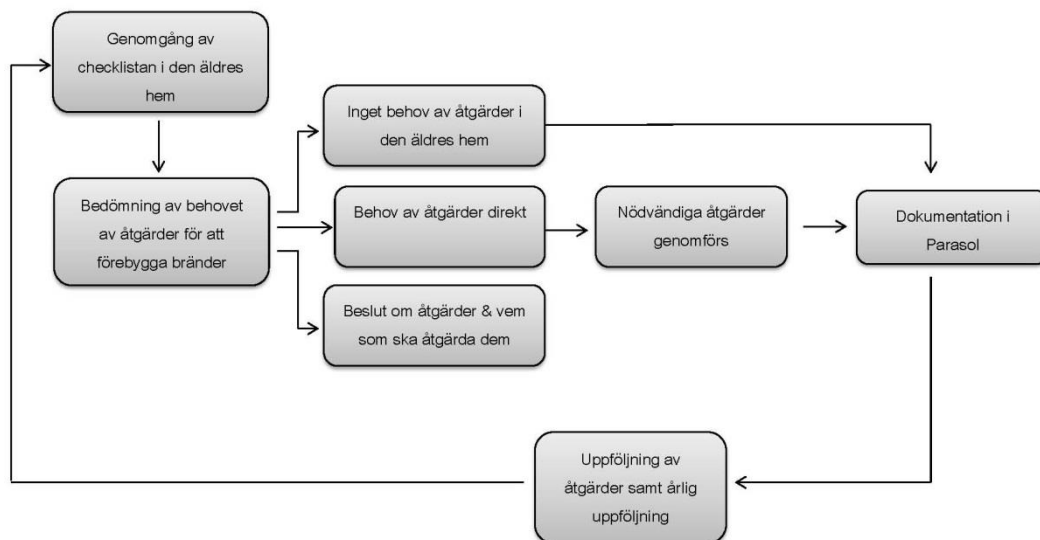
Ledningen måste också ansvara för att samtlig personal har tillräckliga kunskaper om brandprevention och hur informationen ska föras ut till de äldre. Till sin hjälp kan ledningen utse en person på enheten som kontinuerligt uppdaterar sig på området och ansvarar för att informera befintlig och ny personal samt beställer hem checklista, handbok och informationsbroschyr.

När checklistan gått genom hos den äldre måste det finnas en tydlighet i hur personalen ska agera om det finns brandrisker i den äldres hem, vad de ska göra, vem de ska vända sig till och vem som följer upp att riskerna åtgärdats.

Tidsbristen lyftes av personalen som en orsak till att brandpreventionen inte alltid prioriterades. Dessutom upplever personalen att det är relativt få brandtillbud i deras närhet, vilket gör att frågan inte automatiskt hålls aktuell. Ledningen bör

därför skapa forum där frågan regelbundet tas upp samt avsätta tid för att personalen ska kunna arbeta med brandförebyggande åtgärder.

Det framkom vid intervjuerna att checklisten främst används hos nytillkomna kunder och sällan följs upp. Checklisten måste vara ett levande dokument som uppdateras när den äldres behov förändras.

Att arbeta systematiskt för att minska antalet bränder i äldres hem är en kontinuerlig process på samtliga nivåer. Beslut om arbetssätt måste förankras inom politiken för att förutsättningar ska kunna ges till verksamheterna att arbeta med frågan i ett redan tidspressat omsorgsarbete.

REFERENSER

- Huss, F., Erlandsson, U., & Sjöberg, F. (2003). Dödsfall vid bränder - skyddet för riskgrupper kan förbättras. Angeläget att vård- och omsorgspersonal bidrar i det förebyggande arbetet. *Läkartidningen*, 100 (13), 1137-9.
- Åkerlund, E., Sjöberg, F., Erlandsson, U., & Huss, F. (2007). Brännskador: Antalet skadade och avlidna sjunker kontinuerligt men äldre utgör fortsatt en riskgrupp. *Nordisk Geriatrik*, 10 (3), 9-20.

BILAGA 1. CHECKLISTA

✓ **Checklista!**

Stockholms
stad

Brandsäkerhet för äldre i Stockholm stad
avser bedömning hos:

(Namn)

	JA	NEJ	INTE AKTUELLT	KOMMENTAR/ VAD BÖR GÖRAS OCH AV VEM?
FÖRMÅGA ATT UPPTÄCKA EN BRAND				
1. Finns fungerande brandvarnare uppsatt hos den äldre?				
2. Finns rutiner för att kontrollera brandvarnare? (Antingen av den äldre själv, närstående eller kontaktperson inom hemtjänsten.)				
3. Kan den boende uppfatta brandvarnaren? (Finns hinder i form av hörsel-/synnedsättning, medicinering, missbruk, kognitiv nedsättning etc.)				
Förslag på direkt åtgärd: Information, kontroll av brandvarnare – ev. byte av batteri. Förslag på ytterligare åtgärd: Larmanordning med blyxtljus eller vibration, (trygghetslarm kopplat till brandvarnare).				
LARMNING OCH UTRYMNING				
4. Kan den äldre larma SOS på egen hand? (Kan den äldre uppge nödnummer (112), adress och vad som hänt?)				
5. Om det brinner och den äldre inte kan släcka branden själv, vet den äldre hur han/hon ska agera? (Utrymma och stänga innerdörrar och ytterdörr.)				
6A. Kan den äldre utrymma själv inom 2–3 minuter? (Har han/hon någon form av fysisk/psykisk funktionsnedsättning, medicinering, alkohol, finns det fysiska hinder i bostaden såsom exempelvis övermöblering, mycket material och bråte som gör det svårt att komma fram?)				
6B. Vet den äldre hur han/hon ska agera vid rök i trapphus? (Stanna i lägenheten och larma 112.)				
Förslag på direkt åtgärd: Information, minneslapp med nödnummer vid telefonen.				
MÖJLIGHET ATT SLÄCKA				
7. Finns utrustning att släcka en brand med i bostaden? (Brandfilt, brandsläckare.)				
8. Kan den äldre släcka en mindre brand? (Kan den äldre hantera t.ex. brandfilt/handbrandsläckare?)				
9. Finns det mycket material i bostaden som kan försvåra ett släckförsök?				
Förslag på direkt åtgärd: Information. Saknar kunden släckutrustning eller inte klarar av att hantera den, ställ fram en tillbringare med vatten i närheten den plats där kunden ofta befinner sig. Förslag på ytterligare åtgärd: Införskaffa brandfilt och hanterbar handbrandsläckare, (6 kg pulver kan vara för tung att hantera för en person med funktionsnedsättning), mobil sprinkleranläggning.				
FÖREBYGGA BRAND PÅ SPISEN (den vanligaste orsaken till brand)				
10. Kan den äldre hantera spisen på ett säkert sätt? (Glömmer inte mat på spisen, placerar inte brännbart material på eller i närheten av spisen, rengörs spisflåkten regelbundet.)				

forts

Tidig varning vid brand

- Det behöver finnas fungerande brandvarnare i bostaden för att man ska få en tidig varning om det börjar brinna. Minst en brandvarnare per våningsplan. Kontrollera funktionen två gånger per år genom att trycka in testknappen.
- Brandvarnaren bör sitta i taket på en plats där den inte falsklarmar ev exempelvis matos.
- Om det finns svårigheter att uppfatta brandvarnarens signal finns det möjlighet att komplettera brandvarnarens varningssystem med blixtnljus eller vibration. (Det finns även möjlighet att koppla brandvarnaren till eventuellt trygghetslarm.)

Agera rätt om det börjar brinna

- Om man inte kan hantera branden själv ska man så fort som möjligt ringa 112. Har man svårt att komma ihåg numret och sin adress kan det vara bra att ha den informationen på en lapp i anslutning till telefonen.
- Om man upptäcker branden tidigt kan man försöka släcka branden själv. Om man kan hantera en brandfilt och/eller en handbrandsläckare kan dessa vara bra hjälpmedel att ha hemma.
- Om man inte kan släcka branden själv ska man så fort som möjligt lämna bostaden. Då är det viktigt att stänga innerdörrar och ytterdörren så att branden får svårare att sprida sig.
- Om man bor i ett flerbostadshus och det brinner i någon grannes lägenhet och trapphuset är rökfyllt ska man stanna kvar i sin lägenhet. Ring 112 och berätta vad som har hänt.

Förebygg bränder

- Om den äldre röker mycket kan det vara bra att fundera på var och när man röker. Undvik att röka i sängen eller stoppade möbler där det finns risk att somna. Om den äldre ofta tappar aska eller hela cigaretten kan det vara bra att ha ett rökförkläde eller en plåtbricka under som askan/cigaretten kan landa på. Det kan även vara bra att ha ett glas eller en kanna med vatten nära till hands om kläder eller möbler ändå skulle börja brinna.
- Spisen är en vanlig källa till brand. Förvara inget brännbart på eller precis intill spisen som kan riskera att antändas av en varm spisplatta. Ha alltid full koll på mat som tillagas på spisen så att den inte börjar brinna. Om risken är stor att kastruller med mera glöms bort på spisen finns det hjälpmedel i form av spisvakt att installera.
- Elektriska produkter som blir varma, till exempel lampor, tv:n, värmeelement och värmefiltar ska inte täckas över. Se även till att lampor är placerade eller ordentligt fastsatta så att de inte riskerar att trilla ner i sängen eller stoppade möbler och orsaka en brand.
- Levande ljus ska alltid vara under uppsikt. Var noga med att placera ljusstakar stadigt och på säkert avstånd från gardiner och annat brännbart (gäller även värmeljus). Välj helst ljusstakar av obrännbart material, exempelvis metall. Var även försiktig så att inte kläderna, exempelvis långa, vida ärmor, kommer för nära ljusen och antänds.
- Öppna spisar/kakelugnar ska inte användas mer än vad produktbeskrivningen anger. Var försiktig då brasan tänds. Efteråt läggs askan säkrast i en obrännbar behållare, exempelvis en plåtink, så att varm aska inte riskerar att orsaka en brand.

Äldreförvaltningen i Stockholms stad fick 2011 i uppdrag av Äldrenämnden att ta fram tydliga rekommendationer till rutiner för ökad brandprevention. Arbetet skulle ske tillsammans med Storstockholms brandförsvaret. Syftet var att skapa en högre brandsäkerhet hos äldre och att medvetandegöra strategiska grupper och personer inom äldreomsorgen samt anhöriga om äldres utsatthet vid bostadsbränder.

Äldrecentrum har på uppdrag av äldreförvaltningen följt projektet "Brandsäkerhet hos äldre i Stockholms stad". Dels skulle Äldrecentrum studera hur äldreförvaltningen och Storstockholms brandförsvaret nått ut med informationen om och ökat medvetenheten kring brandskyddet, dels beskriva hur stadsdelsförvaltningarna nått ut med informationen till äldre i ordinärt boende. Äldrecentrum hade också i uppdrag att bereda underlag för hur det fortsatta brandpreventiva arbetet bör bedrivas bland äldre i ordinärt boende.

Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum är ett forsknings- och utvecklingscentrum. Uppdraget är att bidra med kunskap om äldre personers hälsa, vård och omsorg.

Gävlegatan 16, 113 30 Stockholm // Vxl: 08 690 58 00 // www.aldrecentrum.se